

Original Article

Unilateral promise in the realm of Iranian jurisprudence and law and the principles of European contract law

Seyedeh Maryam Asadi Nejad¹, Javad Vahedi Zadeh^{*2}, Alireza Salehi Far³

¹ PhD student in private law, Department of Law, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran

² Assistant Professor of Jurisprudence and Islamic Law, Faculty of Humanities, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran

³ Assistant Professor of Private Law, Faculty of Law and Political Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

20.1001.1.24237566.1403.8.2.9.2

10.22080/lps.2022.24573.1435

Received:

April 4, 2023

Accepted:

August 20, 2023

Available online:

July 27, 2024

Keywords:

Unilateral promise,
Obligation, Transfer,
Iqa' (Unilateral act), Will

Abstract

A unilateral promise in this article is a statement made by a person with the intention to be legally bound to do or refuse to do something or transfer property to another. Is such a promise binding without acceptance or not? There is still disagreement between jurists in European countries as well as Iranian jurists. Obviously, the concept of a unilateral promise communicated to the addressee is different from the contract and pre-contract negotiations. Because the promisor performs this act with the intention of fulfilling a legal obligation and creating trust and confidence, it will have legal effect. This legal act can only be justified in the form of an Iqa' (Unilateral act). Iqa' as a general theory and in the light of the rule of will, and according to narrations and verses, has an unlimited scope and includes a unilateral promise. Therefore, the will itself is the criterion as a source of commitment, whether it comes from a promise or not. So that the source and requirement of duty arise from the promise in the voluntary act, and the law also protects. The law protects any legal act by specifying it and even by not obstructing or by remaining silent if it is not contrary to public order and good morals. It seems that Article 10 of the Iran Civil Code, which is enacted in the case of contracts, is not specific but rather overriding and can include any legal action, including a unilateral promise as an Iqa'.

***Corresponding Author:** Javad Vahedi Zadeh

Address: Faculty of Humanities, Ardabil Branch,
Islamic Azad University, Ardabil, Iran

Email: ja.vahedizadeh@iauardabil.ac.ir

Extended abstract

1. Introduction

Any action that occurs with a unilateral will in the immaterial world is called a unilateral act. Based on the principle of will, a person can choose and intend any type of legal act. Also, he has independence in choosing the type of contract and can establish a new contract at any time based on social needs. In Article 10 of the Civil Code, the legislator has confirmed the legitimacy of such contracts that a person creates based on his needs. However, it has not established any regulations regarding the Unilateral Act as acquisition or unilateral obligation. Also, it has not established a regulation regarding contracts without acceptance. Apparently, the legislator has sporadically mentioned a number of Unilateral Acts. But the question is whether the Unilateral Act is only limited to the cases mentioned by the legislator, or is it possible to unilaterally acquire or create an obligation in other ways? Is it absolutely impossible for a person to create legally binding obligations or transfer property for himself and for the benefit of another? Should such an obligation or transfer be done only in the form of a contract? If such a thing is permissible, what is the basis of its validity in jurisprudence, law, and the principles of European contract law? The reason for raising this category of questions is that most of the jurists have not considered it correct to transfer property to another, even in the form of an institution such as a will, without declaring acceptance. However, in jurisprudence and law, there are institutions that are created Without the acceptance of the audience, property or obligations are created. In comparison with the provisions

of the principles of European contract law, they are examined.

2. Methods

This research is done by using available and accessible books and articles, as well as taking notes, writing and analyzing them. And after collecting the required information with a descriptive-analytical method, the obtained information is processed. And then the assumptions mentioned in the research are evaluated. In this research, we use the descriptive-analytical method.

3. Findings

Every person has a creative will, and based on the principle of will, he has the right to do any legal act independently and without cooperation or cooperation with others. On the other hand, most legal institutions have customary principles. Therefore, if a unilateral obligation has legal effects in custom And if the legislator did not prohibit it, it is not a reason to consider it invalid and ineffective. In jurisprudence, an initial condition that is not covered by the contract is considered without obtaining acceptance from the person making the condition. According to the requirements of the rule of Duty of loyalty, which is based on the principle of the will, it has a known status effect and is known as a binding condition. The history of the principle of the will in Islamic jurisprudence and law, which has a special place based on Anecdote and verses, has an unlimited scope, which includes all contracts and unilateral acts. According to the principles of European contract law (PECL), whether there is a contract or a unilateral promise, there must be intent and will. The intention to form a contract is interpreted as "intention to legally commit to the contract" in a special sense. In the regulations and legal texts of

European countries, especially the Common Law, this sentence is mentioned in the topic of intention. The element of intention to legally commit to the contract is important in that it actually refers to the commitment to the contract and agreement. Intent is defined as the intention to create a legal relationship in the English and American legal systems. For example, in English law, intention is a part of the validity of the contract, which is used and appears through the doctrine of Consideration or inclusion in the document. The intention to create a legal relationship as a principle is the same as the principle of consent, or the principle of consent in the laws of written countries. The principle of consent in written contract law, especially in relation to the formation of a contract, is an absolute condition of any contract that creates contractual and legal certainty and security for the parties. In any case, commitment and transfer arise if the parties to the contract intend to be legally bound by the contract. In this case, the contract will be the source of commitment and transfer. Now, regarding the creation of an obligation through a unilateral promise, it is also emphasized that the promisor must intend to be legally bound to fulfill the promise. In this case, a unilateral promise will create an obligation or transfer as performance. Therefore, in creating any legal act, there must be the intention of a legal obligation to create an obligation. Otherwise, the act of cancellation will be futile and without legal effects. It is clear that, without the serious intention of the promisor, no binding promise is created. Therefore, the promisor must be aware of the legal consequences at the time he makes the promise.

4. Conclusion

Unilateral promise, which is more famously called unilateral commitment, is a statement in which a person commits and transfers property for the benefit of another with the intention of doing work or refraining from it. The concept of a promise is different from a contract. To conclude a contract, consensus and agreement between two wills are needed. So that the contract binds both parties. The principles of European contract law created a revolution in the laws governing Europe with the establishment of Article 107-2. After that, the French legislator also widely accepted it in 2016 in Article 1100 of the French Civil Code. In Islamic law, despite the existence of institutions similar to one-promises, such as a covenanted will, a kind and general possession will, a vow, etc., which are in the form of a unilateral legal act, based on the principle of the will, every person has the right to take any legal action independently and without cooperation or cooperation with others. Most legal institutions have customary roots. Therefore, if a one-sided promise has legal effects in custom and the legislator has not prohibited it, there is no reason to consider it invalid and ineffective. The principle of the will in Islamic jurisprudence and law, which has a special place based on traditions and verses, has an unlimited scope that includes all contracts and agreements. If "Al-Aqud" (contracts) in the prophetic narration "Al-Aqud is subordinate to the intention" is interpreted as Al-Ahud, (covenant) in this case, based on the principle of correctness and validity, such unilateral acts, whether they are a commitment or unilateral transfer, are correct. It seems that Article 10 of the Civil Law, which was established regarding contracts, was not specific.

Rather, it is about predominance and can include any legal act, including a unilateral promise as a performance. In addition, just as the parties conclude a contract, they rely on and trust the other party. Such an event occurs in the unilateral act of promising mysticism to the audience, which cannot be ignored.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors Contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

علمی پژوهشی

وعده یکجانبه در فقه و حقوق ایران و اصول حقوق قراردادهای اروپا

سیده مریم اسدی نژاد^۱، جواد واحدی زاده^{۲*}، علیرضا صالحی فر^۳

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

^۲ استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

^۳ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

20.1001.1.24237566.1403.8.2.9.2

10.22080/lps.2022.24573.1435

چکیده

وعده یکجانبه در این مقاله عبارت از اظهاری که به وسیله آن شخص به قصد ملتزم شدن به انجام کاری و یا خودداری از آن و یا انتقال مال به دیگری مطرح می‌کند. اینکه آیا چنین وعده ای بدون قبولی الزام آوراست یا خیر؟ هنوز بین حقوقدانان کشورهای اروپایی و همچنین حقوقدانان ایرانی اختلاف است. اصول حقوق قراردادهای اروپا به این اختلاف پایان داده است. بدیهی است مفهوم وعده یکجانبه ای که به مخاطب ابلاغ شده متفاوت از قرارداد و مذاکرات قبل از قرارداد است. چون وعده دهنده به قصد التزام قانونی و با قصد ایجاد اتکاء و اعتماد این عمل را انجام می‌دهد دارای اثر حقوقی خواهد داشت. این عمل فقط در قالب ایقاع قابل توجیه است. ایقاع به عنوان یک نظریه عمومی در پرتو اصل حاکمیت اراده براساس روایات و آیات دارای گستره نامحدودی است و شامل وعده یکجانبه نیز می‌باشد. بنابراین نفس اراده و قصد انشاء، به عنوان منبع تعهد ایجاد شده اعم از اینکه ناشی از وعده و یا غیر آن باشد ملاک هست. به طوری که منبع و الزام وظیفه ناشی از وعده در فعل ارادی بوده و قانون نیز حمایت می‌کند. قانون هر عمل حقوقی را از طریق منصوص کردن و حتی با عدم ایجاد مانع و یا باسکوت خوددر صورتی که مخالف با نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد مورد حمایت قرار می‌دهد. بنظر می‌رسد که ماده ۱۰ قانون مدنی که در مورد قراردادها وضع شده خصوصیتی نداشته بلکه از باب تغلیب است و می‌تواند شامل هر عمل حقوقی از جمله وعده یک جانبه به عنوان ایقاع را در برگیرد.

تاریخ دریافت:

۱۵ فروردین ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۹ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۰۶ مرداد ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

وعده یکجانبه، تعهد، انتقال، ایقاع، اراده

* نویسنده مسئول: جواد واحدی زاده

آدرس: دانشکده علوم انسانی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، ایمیل: ja.vahedizadeh@iauardabil.ac.ir اردبیل، ایران

۱ مقدمه

فقه و حقوق نهادهایی وجود دارند که بدون قبولی مخاطب ملکیت و یا تعهد ایجاد می شود که در مقایسه با مقررات اصول حقوقی قراردادهای اروپا مورد بررسی قرار می گیرد.

در این رابطه مقالات ارزشمندی با رویکرد یکسان نوشته شده است. از جمله مقاله الزام آور بودن تعهدیکطرفه نسبت به خود توسط آقای مجتبی طاهری در مجله ماهنامه کانون سردفتران شماره ۷۴ سال ۱۳۸۶ همچنین مقاله بررسی حقوقی وضعیت تملیک از طریق تعهد یکجانبه توسط آقای دکتر علیرضا یزدانیان و سایر همکاران در مجله فقه و حقوق اسلامی شماره ۵ سال ۹۱ و همچنین مقاله طرح نظریه تعهدات ایقاعی در حقوق ایران و فرانسه توسط آقای دکتر علیرضا یزدانیان در مجله حقوق خصوصی شماره ۳ سال ۱۳۹۹. همچنین مقاله مطالعه تطبیقی مبانی نظری ایجاد دین یکطرفه با تاکید بر حقوق ایران و انگلستان توسط آقای علی بختیاری و آقای دکتر نجادعلی الماسی در مجله فقه و مبانی حقوق اسلامی شماره دوم سال ۱۳۹۹. با این حال مقاله حاضر ضمن بازپژوهی این موضوع نگاهی متفاوت از آنچه که تاکنون مطرح شده دارد. مقاله حاضر با رویکرد جدید و بر مبنای اصول حقوق قراردادهای اروپا و همچنین با تاکید بر مبانی اصلی در فقه بوده که کاملاً با استدلال های موجود در سایر مقالات و نتایج حاصل از آن متفاوت می باشد.

۲ مفهوم واژه تعهد

هرچند برخی از علما و حقوقدانان معتقدند که واژه تعهد در فقه جایگاهی ندارد (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۶۱). با این حال قانون گذار ما در مقررات مختلف از جمله در مواد ۱۴۰ و ۲۲۱ قانون مدنی و سایر مقررات به این اصطلاح اشاره کرده است. تعهد دارای معنای مصدری است. یعنی به عهده گرفتن انجام و یا ترک انجام عملی در برابر دیگری خواه در برابر عوض باشد و یا نباشد (شهیدی ج ۱ ص ۴۲). همچنین تعهد در معنای اسم مفعولی عبارت است از وظیفه حقوقی که قانوناً بر عهده شخص متعهد ثابت می شود که

ویژگی و خلاقیت انسان این است که با اراده و اختیاری که دارد خالق امور ذهنی و امور اعتباری است که قانوناً موثر بوده به طوری که نه تنها با توافق یکدیگر بلکه به تنهایی و با اراده واحد می تواند عمل حقوقی خاصی انجام داده و از این طریق حق و تکلیف خاصی به وجود آورد و حتی با اراده واحد خود را مکلف به انجام کار و یا ترک انجام کار و یا انتقال مال به دیگری کند. به چنین اعمالی که فقط با اراده یکجانبه در عالم اعتبار به وجود می آید ایقاعات گفته می شود. براساس اصل حاکمیت اراده، شخص می تواند هر نوع عمل حقوقی را انتخاب و قصد نماید. همچنین در انتخاب نوع قرارداد نیز استقلال داشته و هر زمان قرارداد جدیدی بر اساس نیاز اجتماعی احداث کند. قانون گذار در ماده ۱۰ قانون مدنی مشروعیت چنین قراردادهایی را که شخص براساس نیاز خود انشاء می کند تایید کرده است. اما در مورد ایقاعات با عنوان تملیک و یا تعهدات یک طرفه و همچنین در مورد قراردادهای بدون قبولی مقرر ای وضع نکرده است. ظاهراً قانون گذار به صورت پراکنده از تعدادی از ایقاعات نام برده ولی سوال این است که آیا ایقاعات فقط محدود به مواردی است که قانون گذار نام برده و یا به اشکال دیگر به طور یک سویه امکان تملیک و یا ایجاد تعهد هست یا خیر؟ آیا به طور مطلق شخص نمی تواند برای خود و به نفع دیگری به صورت قانونی تعهدات الزام آوری ایجاد کرده و یا مالی را منتقل نماید؟ آیا چنین تعهد و یا انتقالی فقط باید در قالب قرارداد انجام شود؟ در صورتی که چنین امری جایز باشد مبنای صحت آن در فقه و حقوق و اصول حقوق قراردادهای اروپا چیست؟ علت طرح این دسته از سوالات این است که اغلب فقها تملیک مال را به دیگری حتی در قالب نهادی چون وصیت بدون اعلام قبولی منتقل الیه صحیح ندانسته و یا انتقال قهری ملک را فقط در بحث ارث پذیرفته و اصل بر عدم انتقال قهری ملک و اصل بر عدم ولایت بر شخص و سایر موارد دانسته اند. با این حال در

شد که بدهکار موظف به انجام تعهد است و طرف دیگر حق اجرای تعهد را دارد. تکلیف و تعهد در حقوق کلاسیک متضمن Duty (تکلیف) و liability (مسئولیت) است. (Zimmermann, 1992:5) البته خود واژه obligation همیشه این واقعیت را یادآوری می‌کند که در زمان‌های گذشته شخص طلبکار بر تمامیت جسمی بدهکار به مانند وثیقه حاکم می‌شد و یا قدرت صادره داشته است. سپس این نماد تغییر کرده و اکنون ایده غالب جای آن را گرفت. در این صورت به جای اینکه شخص بدهکار را به طور فیزیکی به زنجیر بکشد و او را از نظر قانونی مقید کند. مفهوم تعهد در اذهان افراد عادی و حقوقدانان بدین شکل بود که نوعی طناب نامرئی در گردن بدهکار بسته شده و مقید شده است. از این حیث معلوم می‌شود که حقوق نه به جنبه تکلیفی تعهد بلکه به جنبه مسئولیت شخصی از نوع شدید آن مربوط می‌شود. Zimmermann, (1992:72) با این حال در حقوق اسلامی بین تکلیف و حق نوعی تلازم وجود دارد. (اسدی نژاد، ۱۳۹۱: ۱۶۷) به این معنا که به همراه جعل و اثبات حقی برای یک نفر تکلیفی نیز برای فرد دیگری اثبات می‌شود. به عبارت دیگر در مقابل من له الحق شخص دیگری است که به آن من علیه الحق گفته می‌شود.

۳ مفهوم وعده یک جانبه و پیشینه آن

وعده دادن معادل promise جلوه‌ای از اراده انسان برای ایجاد تعهد است. وعده یعنی نوید و مزده. وعده دادن یعنی قول دادن به کسی برای انجام کاری. (دهخدا، ۱۳۸۸: ۳۰۸۸) بنظر می‌رسد با توجه حقیقت لغوی، واژه وعده در تعهدات یکجانبه بیشتر از هر چیز دیگری قابل فهم است. به همین دلیل در

در صورت خودداری از انجام آن به تقاضای متعهد له و به وسیله مرجع قضایی ملزم به انجام آن خواهد شد. این معنی در مواد ۲۲۲ و ۲۲۶ قانون مدنی نیز به کار رفته است.

تعهد معادل obligation است.^۱ چون خاستگاه آن حقوق رومی ژرمنی و کامن لاهست بنابراین باید به تعریفی که در این نظام‌ها شهرت یافته توجه شود. تعهد به معنی هر وظیفه‌ای است که به موجب قانون ایجاد شده یا به موجب وعده و یا به موجب قرارداد و یا در روابط اجتماعی و یا به موجب اخلاق ایجاد شده است. (Blacks law, p1179). ریشه کلمه obligation از Lig است (ZIMMERMANN, 1992:7). یعنی کسی ملزم شده است. تا آنجا که به اصطلاح حقوق رومی مربوط می‌شود این اصطلاح نشان دهنده الزام قانونی نسبت به هردو طرف یعنی هم به حق طلبکار و هم به تکلیف مدیون اشاره دارد. این معنی با obligation انگلیسی که صرفاً معطوف به شخصی است که ملزم شده است نه به شخصی که حق دارد اشاره دارد. منظور از تعهداتم (obligation my) در حقوق انگلیس فقط اشاره به وظایف و تکالیف دارد نه حقوق.^۲

در زمانی که هنوز اقتدار دولتی شکل نگرفته بود اجرای قانون و حقوق براساس انتقام جویی و به صورت فردی بود. اگر به مال کسی خسارت وارد می‌شد و یا به تمامیت جسمی کسی صدمه وارد می‌شد در این صورت متضرر بر شخص خطاکار مسلط شده و حق تصرف کامل پیدا می‌کرد به طوری که حتی منجر به اعدام او می‌شد. با مداخله دولت توقیف بدهکار و یا اجرای قانون قصاص جایگزین انتقام شده که مبتنی بر مسئولیت (Liability) بود. (61: Jolowicz & Nicholas, 2009) خیلی زود این مرحله پشت سر گذاشته شد و به تدریج مشخص

² With the words "my obligation" I can refer only to my duties not to my rights. (peter Birks, obligation: one Tier or two (Zimmermann, 1992:72).

^۱ - واژه obligation یعنی تعهد به معنای اسم مصدری و واژه promise به معنای مصدری است (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۶۸). در این صورت تعهد به معنای اسم مصدری در واقع محصول عمل حقوقی اعم از قرارداد و یا ایقاع است.

خودداری از انجام کاری در آینده به نفع دیگری متعهد می شود. (Hogg, 2011: p.6). همین تعریف در دیکشنری آکسفورد نیز ذکر شده است: وعده عبارت است از اعلام و یا اطمینان دادن بر شخص دیگری (معمولا در رابطه با آینده) مبنی بر تعهد به انجام یا خودداری از انجام یک کار معین و یا تضمین مبنی بر اینکه امر مشخصی اتفاق خواهد افتاد و یا اتفاق نمی افتد (Oed. Com/152432). براساس این تعاریف می توان گفت که مفهوم وعده متفاوت از قرارداد است. چون که وعده دهنده براساس وعده ای که داده موظف به وفای به آن است و نیازی به قبولی طرف مقابل نیست. وعده فقط وعده دهنده را ملزم می کند در حالی که توافق و قرارداد هر دو طرف را ملزم می کند (Stephen, 2021: 123). به همین دلیل این واژه هم در مفهوم حقیقت لغوی و هم در مفهوم حقیقت عرفیه در تعهدات یکجانبه بیشتر متناسب بوده و قابل درک است.

برخی معتقدند که نزدیکترین واژه به وعده واژه *Pollicitio* هست. در حقوق روم این واژه برای تعهدی استفاده می شد که صرفا توسط یک طرف مورد تایید بوده و این اصطلاح در دو زمینه کاربرد داشت. یکی در مورد وعده یکجانبه مطلق که مستلزم قبولی نبوده. دیگر به عنوان ایجاب غیر قابل فسخ قبل از قبولی. در حالی که اصطلاح *pactum* برای پیمان دو نفره استفاده می شد (Voet, 1957: 708). منبع اصلی تعهد وابسته به وعده در قرون وسطی در دیدگاه حقوق کانونی ها^۱ و حقوق روم بود. بر طبق نظر توماس آکویناس، صداقت ایجاب می کند که انسان به هر قولی که می دهد عمل کند و این الزام مبتنی بر حقوق طبیعی است. (Jansen). Zimmermann, 2018: 816 & کانونی ها به طور کلی نقض عهد را گناه دانسته و بر اصل وفای به وعده تاکید می کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که از نظر خداوند هیچگونه تفاوتی بین وعده های توام با سوگند و سایر گفتار انسان نیست. مفهوم وعده های یکجانبه قابل اجرا از نظر کانونی ها از این اصل

این مقاله به جای تعهدات یکجانبه از وعده یکجانبه استفاده شده است.

این کلمه در قران کریم در مقابل وعید است که در مورد شر به کار می رود. ولی وعده هم در مورد خیر و هم در مورد شر به کار می رود. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۸۷۵) و (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۷، ۲۲۶) عملا وعید اختصاص به شر و وعده اختصاص به خیر شده است. (طریحی، ۱۳۷۵: ج ۳ ص ۱۶۱) به همین دلیل در تعریف وعده گفته شده: اخبار الغیر بایصال نفع محض او دفع ضرر عنه من جهة المخبر. (المرتضی الشریف، ۱۴۰۵: ج ۲، ۴۸۷) وعده در این تعاریف به عنوان خبر و خبر دادن از فعل شخص در آینده توصیف شده است. ولی وعده یک نهاد اجتماعی است که ماهیت آن توسط انسان ها و جامعه و هنجارهای جامعه تعیین می شود. اگر وعده در جامعه و عرف به عنوان عهد شناخته شود در این صورت شکی نیست که چنین وعده ای به عنوان نوعی از تعهد و ایجاد دین محسوب می گردد. در این صورت وعده فقط خبر از اجرای آن در آینده نیست بلکه انشای یک عمل حقوقی است. بنابراین وعده ای که مانند مذاکرات قبل از عقد صرفا جنبه خبری داشته باشد تعهد یکطرفه محسوب نگردیده و موضوع بحث ما نیست. وعده به عنوان تعهد یکطرفه و یا تملیک و انتقال مال به غیرتوأم با اراده و قصد مبتنی بر التزام به تعهد و التزام به انتقال مال است. البته وعده تا زمانی که ابراز و آشکار نشده و بیانگر قصد و اراده جدی نباشد اثری بر آن بار نخواهد بود. نهاد وعده یک طرفه با نهاد نذر از نظر ساختاری در فقه تفاوتی ندارد. تنها تفاوت این است که وعده دهنده در نذر به خدا وعده می دهد اما در وعده مورد بحث، وعده دهنده به شخص و یا اشخاص معین و یا نامعین وعده قطعی و غیر قابل رجوع از طرف وعده دهنده است.

اکنون می توان گفت وعده عبارت است از اظهاری که به وسیله آن شخص به انجام کاری و یا

¹- Canon law.

گفته می شود (Kimel, 2013: 72). براساس قرابت این دو نهاد سه تعریف از وعده ارایه شده است. اول اینکه وعده به یک ایجاب از قرارداد اشاره دارد. در واقع پیشنهادی است برای انجام کاری به نفع دیگری به قصد ایجاد تعهد حتی قبل از اعلام قبولی طرف مقابل. در این صورت وعده جزئی از قرارداد محسوب می گردد. دوم اینکه وعده به ترکیب ایجاب و قبول اشاره دارد که ستون فقرات قرارداد را تشکیل می دهد. سوم اینکه وعده نوع خاصی از قرارداد است. هر چند شبیه قرارداد نیست ولی به معنایی که براساس شرایط خاص دریافت می شود تفسیر می شود (Decock, 2013: 177). علمایی چون گروتیوس^۴ راه را برای درک قراردادی از وعده های مورد قبول که با قوت توسط سایر علما از جمله پوفندرف^۵ ترویج می شد هموار کرد. از نظر ایشان شاید وعده ها در قلب تعهدات و حقوق قرارداد ننگد ولی در تحلیل نهایی از مباحث حقوق قرارداد بهره برداری می شود. به همین علت استدلال شده که وعده ها غیر قابل انکار بوده اما در لباس حقوق قراردادها باید تحلیل شوند. تلاش نهایی برای احیای ایده اصلی وعده الزام آور یکطرفه (بدون قبولی) توسط فرانتس فیلیپ ون کوبل^۶ نویسنده و دبیر پیش نویس حقوق قراردادها ی BGB آلمان صورت گرفت (Jansen & Zimmermann 2018: 818).^۷

او به نوبه خود از هانریش سیگل در این مورد پیروی کرد. البته پیشنهاد ون کوبل مورد حمایت واقع نشد. بدین ترتیب اغلب نظام های حقوقی تعهدات یکطرفه را الزام آور ندانسته مگر در مواردی که به طور خاص توسط قانون پیش بینی شده باشد.

با بررسی این نظریه ها معلوم می گردد که از نظر بسیاری از حقوق دانان وعده نوعی از قرارداد است و باید در قالب حقوق قراردادها تفسیر شود.

اخلاقی نشات گرفته است: در گفتار ما نباید دروغی باشد. اصل مذکور این ایده را توسعه داد که همه وعده ها بدون توجه به تشریفاتشان قابل اجراء هستند. پذیرش این اصل منجر به این امر شد که وعده های یکجانبه قابل اجراء هستند. علاوه بر این اصل قراردادی *pacta sunt servanda* به معنی اصل حفظ وفای به توافقات از همین اصل عرفی نشات گرفته و توسعه یافته است (Helmholz, 1990: 50). بنابراین معلوم است که این اصل در مورد همه انواع تعهدات از جمله تعهدات و وعده های یکطرفه قابل اعمال است.

رویکرد رومی ها در مورد وعده های یک جانبه فقط در موارد معینی توأم با سوگند قابل اعمال بوده مثل ضمانت پرداخت بدهی، مهریه. در حالی که از نظر کانونی ها وعده یک جانبه در شرایط محدودی الزام آور نبوده بلکه بسیار گسترده تر از آن مواردی بوده که در میان رومیان بوده است (Helmholz, 1990: 164). در قرن ۱۶ علمایی مثل سوتو^۱ و مولینا^۲ و لسیوس^۳ در اسپانیا که حقوق روم را بر مبنای فلسفه ارسطویی تحلیل می کردند برای نظریه وعده و تعهد نقش محوری قائل شده و مسئولیت قراردادی را براساس آن تبیین کردند. این علمای شرعی وعده را براساس حقوق طبیعی، اخلاقا الزام آور می دانستند. به طور مثال مولینا نظریه خود را بدین شرح تاکید کرد که وعده ساده به طور طبیعی حتی بدون قبولی الزام آور است (Decock, 2013: 150). از این به بعد است که نظریه قراردادی بودن وعده مطرح می شود. بسیاری از محققان استدلال می کنند که هر چند عقد متفاوت از وعده است و وعده در عمل دارای ارزش یکسانی با قرارداد ندارد با این حال قرارداد نوعا به تعهدات متقابل گفته می شود در حالی که به وعده، تعهد یکجانبه

7- For details of von Kübel's argument in favour of unilateral promises, see R Zimmermann, 'Vertrag und Versprechen: Deutsches Recht und Principles of European Contract im Vergleich', in Festschrift für Andreas, Heldrich (2005) 467-84, 470-1.

1- soto.

2- molina.

3- essius.

4- Grotius.

5- Pufendorf.

6- Franz Philipp von Kübel.

حیث باید به آن عمل شود. ولی چون قالب قرارداد را ندارد تعهدی را ایجاد نمی کند. در مقابل باید گفته که هر چند مبنای هر قراردادی در وهله اول وعده است ولی بنظر می رسد که در هر صورت قرارداد عبارت است از ربط و وصل دو طرف که نوعاً منجر به تعهدات متقابل می گردد. در حالی که وعده ذاتاً قرارداد نیست تا در قالب قرارداد تفسیر شود. بنابراین وعده و تعهدات یکطرفه نباید در قالب قرارداد تفسیر شود.

۴ رویکرد اصول حقوق قراردادهای اروپا و برخی از کشورهای اروپایی

با توجه به اختلافی که بین حقوقدانان پیشین غرب در خصوص جایگاه و نقش وعده و تحلیل آن بر اساس تئوری حقوق قراردادهای اروپا و یا ایقاع و تعهد یکجانبه دانستن وعده الزام آور بوده؛ اکنون ماده ۱۰۷-۲ اصول حقوق قراردادهای اروپا قابل فهم خواهد بود. چونکه مقرر مذکور ضمن به کار گیری اصطلاح وعده (Promise) تاکید بر عدم نیاز به قبولی هم کرده است (acceptance Without). این ماده با عنوان «تعهدات الزام آور بدون قبولی» مقرر می دارد: تعهدی که قصد الزام آور قانونی شده، بدون قبولی الزام آور است.

همان طور که گفته شد اغلب نظام های حقوقی، وعده های یکجانبه را الزام آور ندانسته مگر در مواردی که به طور خاص در قانون تصریح شده باشد. به طور مثال مقررات آلمان در برخی موارد محدود و خاص پذیرفته مثل قراردادهایی که تعهد به نفع شخص ثالث باشد، (328-35 BGB) و یا در مورد ایجاب های الزام آور بوده باشد (145 BGB) و یا در مورد ایجاب های عام پاداش در مقابل عمل خاصی باشد (657 BGB). در مورد اخیر یعنی تعهد

برخی از حقوقدانان نیز از لحاظ نظری چنین استدلال می کنند که مطابق اصل حاکمیت اراده شخص می تواند بدون توافق خود را ملزم سازد. زیرا اگر قدرت اجبار کنندگی عقد به خوبی تحلیل شود معلوم خواهد شد که سبب واقعی آن قدرت خلاقه اراده هر یک از دوطرف در باره خود اوست. لزوم قبول در انعقاد قرارداد از این جهت نیست که اراده ایجاب کننده به تنهایی نمی تواند برای او ایجاد دین کند، به خاطر این است که ایجاب به گونه ای انشاء می شود که بر حسب اراده اعلام کننده اثر آن موکول به قبول طرف دیگر است. پس اگر اراده به طور مستقل تعهد انشاء کند این کار نیازی به قبول طلبکار ندارد (کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۲۱) چونکه وجه مشترک وعده یک طرفه و عقد را اصل حاکمیت اراده دانسته اند. اینگونه استدلال گرایش به رویکرد هم ریشه و یا مترادف بودن وعده و قرارداد داشته به طوری که در متون اصلی کامن لا شده که قرارداد وعده یا مبادله وعده هاست و یا قرارداد هنر و یا فنی برای اجرای وعده ها هستند تا جایی که حقوق دانان آمریکا معتقدند که اغلب، حقوق قراردادهای معطوف به وعدهایی است که قانوناً به اجرا در می آیند (Pratt, 2007: 531) و (Chitty, 2015: 198). به نظر می رسد که در حقوق ایران، عدم پذیرش تئوری قراردادی وعده یکطرفه صرفاً برای جلوگیری از تعمیم ایجاد دین به وسیله ایقاع به عنوان یک قاعده کلی است. با این استدلال که اگر ایجاد دین به وسیله ایقاع به عنوان یک قاعده کلی پذیرفته شود دیگر برای عقد از حیث منبع تعهد ارزشی باقی نمی ماند. زیرا هر کس می تواند به تنهایی خود را متعهد سازد و عقد نیز به صورت ترکیب بیهوده ای از دو ایقاع مستقل در می آید، در حالی که حذف مفهوم عقد از شمار منابع تعهد مورد قبول کمتر حقوقدانان است (کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۲۲). از برآیند رویکرد این دسته از حقوقدانان معلوم می گردد که هرچند قرارداد قبل از هرچیز وعده (promise) است و از این

۱- این نظریه توسط مرحوم دکتر کاتوزیان منتسب به آلفردریک در کتاب نقش اراده در اعمال حقوقی در حقوق فرانسه و آلمان ارایه شده است (کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۴۲۹).

که در حقوق کنونی نمی توان ایقاع را از منابع ایجاد تعهد به شمار آورد. چون در قانون مدنی ما هیچ ماده ای وجود ندارد که به طور صریح و یاضمنی ایجاد تعهد را به وسیله اراده یک تن به طور عام تجویز کند و در منابع ایجاد حق دینی هم نامی از ایقاع برده نشده است (کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۲۲). همچنین برخی دیگر از علمای حقوق مبنایی برای تعهد یکطرفه در حقوق قائل نشده با این استدلال که دین و تعهد ماهیتی است مرتبط و وابسته به دو طرف که تحقق آن در عالم حقوق جز با اتکای آن حداقل به دو طرف قابل قبول نمی باشد و اصولاً ذهن در پیدایش تعهد از نوع ارادی، اراده دو طرف را لازم می بیند و تحقق تعهد را به اراده فقط یکی از دو طرف تعهد و بدون دخالت اراده طرف دیگر با حقیقت تعهد، مناسب تشخیص نمی دهد (شهیدی، ۱۳۹۶، ۲۰۰/۱). اما این استدلال ها قانع کننده نیست. چونکه علاوه بر موارد فوق نهادهای مشابه ای در حقوق اسلامی وجود دارند که فقط با اراده یک شخص به وجود می آید که همگی در قالب ایقاع بوده و در تعریف ایقاع می گنجند. به طور مثال در وصیت عهدی نه تنها قبولی شرط نیست بلکه با عدم رد، وصیت تنفیذ و تثبیت می شود. این امر به معنی قبولی نیست بلکه برای تثبیت آن است. همچنین در وصیت تملیکی اگر تملیک برای نوع افراد باشد و یا اگر وصیت برای اقارب، علما، طلاب و سادات و فقراء باشد؛ مثل وصیت عهدی نیاز به قبولی نیست.

به طور کلی انسان دارای اراده خلاق است و براساس اصل حاکمیت اراده این حق را دارد که به طور مستقل و بدون همفکری و مشارکت با دیگران هر نوع عمل حقوقی انجام دهد. از طرفی دیگر اغلب نهادهای حقوقی دارای حقیقت عرفیه هستند. بنابراین اگر تعهد یکطرفه در عرف دارای آثار حقوقی باشد و قانون گذار هم منع نکرده باشد دلیلی بر بطلان و بی اثر دانستن آن نیست. در فقه نیز شرط ابتدایی که تحت پوشش عقد نبوده و بدون اخذ

به پاداش از ماده ۶۵۷ قانون آلمان برداشت می شود که پاداش باید مستقلاً پرداخت شود اعم از اینکه شخص اجرا کننده از وعده پاداش مطلع بوده یا نبوده باشد (Zimmermann, 2018: 578). در واقع مقررات آلمان تعهد به پاداش را قرارداد ندانسته بلکه در موارد استثنایی وعده یکجانبه را مورد شناسایی قرارداده است. در حقوق فرانسه نیز بین حقوقدانان فرانسه راجع به وعده یکطرفه به عنوان ایقاع موثر اختلاف بوده به طوری که اغلب معتقد بودند که ایقاع بدون پشتوانه قانون نمی تواند موثر حق باشد و با مداخله قانون گذار باید ایقاع را موثر شناخت (Cedric, 2011: 389). بالاخره قانون گذار فرانسوی در سال ۲۰۱۶ در قانون مدنی جدید قانع شد و در ماده ۱۱۰۰ وعده های یکجانبه را به عنوان ایقاع در کنار سایر منابع تعهدات پذیرفت^۱. با این اوصاف باید گفت مقررات اصول حقوق قراردادهای اروپا (PECL) که به نوعی ایجاد کننده پل ارتباطی بین دو نظام حقوقی رومی-ژرمنی و کامن لا است (شعاریان و ترابی، ۱۶: ۱۳۸۹) و (Lando & Beal, 2000) (p. xxii) پیشتاز بوده و موجب تحول در مقررات کشورهای اروپایی گردیده و از این حیث این مقررات الگو برای همه کشورهای اروپایی است تا به همه اختلافات و تردیدها در زمینه های مختلف از جمله پذیرش ایقاعات و وعده های یکجانبه به عنوان منبع تعهد پایان دهد. بنابراین معلوم می گردد که تعهد یکطرفه که بدون قصد متعهدله به وجود می آید از نظر ماهوی با ایقاع فرقی ندارد. بلکه تعهد و انتقال مال به طور یکطرفه از مصادیق ایقاع است. با این حال برخی از علما معتقدند که از نظر ماهوی ایقاع با وعده یکجانبه متفاوت است. با این استدلال که ایقاع یک اصطلاح ویژه حقوق اسلامی است و یک نظریه عمومی نیست بلکه فقط شامل آن دسته از نهادهای حقوقی که مورد تصریح شارع قرار گرفته اند همچون طلاق، شفعه، ابراء، و فسخ است (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۷۲). در همین راستا نیز تاکید شده

lation. They can arise from the voluntary performance or from the promise of performance of a moral duty towards another person.

¹ Obligations arise from juridical acts, juridically significant facts or from the sole authority of legis-

است. ۳- وعده باید تعهدی به نفع طرف دیگر باشد) بدون اینکه نفعی برای وعده دهنده باشد. بنابراین اگر کسی بگوید قول می‌دهم با احتیاط رانندگی کنم چنین قولی به نفع دیگری محسوب نمی‌گردد. به اصطلاح وعده به خود غیر ممکن و غیرقابل اجراست و بی‌معناست. چون که چنین اظهاراتی نمی‌تواند اثر حقوقی و وضعی داشته باشد. ۴- وعده باید در مواردی باشد که مرتبط با رفتار متعهد باشد نه وقایع و حوادثی که ارتباطی با متعهد ندارد. مثل اینکه شخصی قول دهد که فردا تعدادی کشتی در بندر پهلو خواهند گرفت ۵- وعده بلاعوض است (Hogg, 2011: 26). بنابراین وعده انتقال مالکیت و یا تعهد نسبت به انجام کار و یا خودداری از انجام کاری در آینده به نفع دیگری به صورت رایگان و بدون عوض و قبولی است. بنابراین ساختار وعده با ساختار یک قرارداد کاملاً متفاوت است. تئوری قرارداد بدون قبولی برای ایجاد مقبولیت آن نه تنها با منطق حقوقی سازگاری نداشته بلکه با وجود نهادی به نام ایقاع نیازی به آن نیست. در اینجا لازم است متذکر گردد که وعده یکجانبه با مذاکرات و حتی توافقات قبل از قرارداد تفاوت دارد. چونکه مذاکرات قبل از قرارداد و توافق طرفین در مورد چگونگی انعقاد قرارداد و یا محتوای آن دارای آثار وضعی نیست.

۵٫۱ قصد وعده دهنده و اعلام آن

قراردادها و ایقاعات ذاتاً به جهت اینکه بیانگر اراده و یا قصد انسان هستند قابل احترام هستند. بنابراین ملاک و معیار وجود قرارداد و ایقاعات، قصد طرفین است. در واقع گفته می‌شود قرارداد با قصد ایجاد روابط حقوقی بوجود می‌آید. به همین دلیل یک قرارداد و یا هر عمل حقوقی دیگر با قصد مشترک طرفین تفسیر می‌شود حتی اگر قصد مشترک با معنای واقعی کلمات متفاوت باشد.

قصد التزام قراردادی از ارکان و اسباب اصلی تشکیل قرارداد می‌باشد. در اصول حقوق قراردادهای اروپا (PECL) از قصد و اراده برای تشکیل

قبولی از طرف شرط کننده در نظر گرفته شده براساس مقتضای قاعده وجوب الوفاء که مبتنی بر اصل حاکمیت اراده است دارای اثر وضعی شناخته شده و شرط کننده ملتزم شناخته شده است (طباطبایی یزدی، ۱۴۲۱، ۱۱۷/۲) سابقه اصل حاکمیت اراده در فقه و حقوق اسلامی که داری جایگاه خاص براساس روایات و آیات بوده دارای گستره نامحدود بوده که شامل همه عقود و ایقاعات است. اگر «العقود» در روایت نبوی «العقود تابعه للعقود» و در آیه اوفوا بالعقود به العهود (میرفتاح مراغه ای، ۱۴۱۴، ۱۸۳/۲) تفسیر شود در این صورت براساس اصل صحت و اباحه چنین ایقاعاتی اعم از تعهد و یا انتقال یکجانبه صحیح می‌باشد و فقط شامل عقود نبوده بلکه شامل ایقاعات معین و سایر اعمال حقوقی نامعین می‌باشد. علاوه براین براساس حدیث الناس مسلطون علی اموالهم (مجلسی، ۱۴۱۲: ۲/۲۷۲) و (نجفی، بی تا: ۱۳۸/۲۷) و همچنین براساس عموماً و اطلاق آیه «لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل» می‌توان تعهد و انتقال مال به طور یکجانبه را به عنوان ایقاعی که منبع تعهد و وسیله نقل و انتقال است صحیح شناخت.

۵ ویژگی متمایز وعده

همان طور که ملاحظه می‌شود وعده فقط تعهد و یا انتقال مال به عنوان یک عمل حقوقی، یک طرفه است و نمی‌تواند قرارداد باشد. وعده دارای ویژگی‌های است. این ویژگی‌ها موجب می‌گردد تا وعده که از قرارداد متمایز گردد. این ویژگی‌های به طور خلاصه عبارت است از اینکه ۱- وعده یک تعهد مربوط به آینده است. در حالی که قرارداد ضرورتاً مربوط به آینده نیست. مثل مبادله کالا با کالا به صورت همزمان و یا قرارداد ممکن است به طور کلی مربوط به زمان گذشته باشد (Atiyah, 1979: 410-418). تعهد به اجرا و عمل در آینده در مفهوم وعده نهفته است. چونکه وعده نمی‌تواند شامل اظهار نسبت به وضعیت موجود بوده و یا آن را تایید کند. ۲- وعده در واقع یکطرفه و بدون نیاز به قبولی است. در حالی قرارداد همیشه تعهد دوطرفه

این صورت آن عمل لغو بیهوده و بدون آثار حقوقی خواهد بود.

خلاصه اینکه قصد وعده دهنده برای تحقق وعده یکطرفه اعم از ایجاد تعهد و یا انتقال ملکیت، مهمترین شرط صحت آن بوده که مبنای ایجاد التزام است. معلوم است که بدون قصد جدی وعده دهنده هیچ قول الزام آوری به وجود نمی آید. جدیت قصد در اغلب نظام های حقوقی مدرن با اشاره به قصد التزام قانونی و یا قصد ایجاد رابطه روابط حقوقی تاکید شده و به رسمیت شناخته شده است. بنابراین وعده دهنده باید در زمانی که وعده می دهد متوجه نتایج حقوقی آن باشد.

اینکه آیا قصد وعده دهنده باید اعلام و ابراز شود یا خیر؟ مورد اختلاف است. برخی از حقوقدانان معتقدند قصد وعده دهنده به تنهایی برای ایجاد تعهد یکطرفه کافی است. استدلال می شود که تعهد وعده ای (Promissory obligation) از قبل در نتیجه و یا به موجب اراده به وجود آمده است و تصریح به قصد و یا ابراز و بیان آن، چیزی را اضافه نمی کند (Decock, 2013: 183). چونکه یک فرآیند ذهنی درونی صرف از وعده دهنده کافی است تا یک تعهد وعده ای را به طور موثر ایجاد کند. هر چند چنین استدلالی خالی از وجه نیست ولی حداقل از حیث اثباتی کافی نخواهد بود. به همین دلیل اشخاصی مثل لسیوس تاکید می کنند که قصد وعده کننده باید تصریح شود. به جهت اینکه تصریح، موجب موثر واقع شدن اراده درونی و واقعی هستند و زبان منفعلانه عمل اراده چیزی را منتقل نمی کند (Decock, 2013: 183). اغلب نظام های حقوقی جدید و مدرن و همچنین قواعد نمونه از نظریه لسیوس پیروی می کنند. از جمله در ماده - II. DCFR: 4:301³ به این موضوع تصریح شده است: الزامات یک عمل حقوقی یک جانبه عبارتند از: (الف) طرفی که این عمل را انجام می دهد قصد دارد از نظر قانونی متعهد شود یا به اثر حقوقی مربوط به

قرارداد به معنای خاص به «قصد التزام قانونی^۱ به قرارداد» تعبیر می شود. در مقررات و متون حقوقی کشورهای اروپایی به ویژه در کامن لا این جمله در مبحث قصد ذکر می شود. قصد عبارت است از وضعیت و یا حالت ذهنی یک طرف با هدف داشتن یک نتیجه خاص است که به موجب آن قصد قراردادی نیز به معنی حالتی از وضعیت ذهنی طرفین قرارداد است که با هدف ایجاد رابطه و ملتزم شدن به قرارداد است. (Martin, 2003: 256) عنصر قصد التزام قانونی به قرارداد از این حیث مهم است که در واقع اشاره به التزام به قرارداد و توافق دارد. به این معنی که قصد قراردادی در تعیین اینکه آیا طرفین ملتزم به توافق هستند یا خیر نقش اساسی در اعتبار قرارداد دارد. قصد به مفهوم قصد ایجاد رابطه قانونی بیشتر در نظام های حقوقی انگلیس و آمریکا مقرر شده است. به طور مثال در حقوق انگلیس قصد جزیی از شرایط صحت قرارداد بوده که به وسیله دکترین عوض و یا درج در سند به کار رفته و ظاهر می گردد (Cartwright, 2016: 155). قصد ایجاد رابطه قانونی به عنوان یک اصل همان اصل تراضی یا اصل رضایت^۲ در حقوق کشورهای نوشته است. اصل رضایت در حقوق قراردادهای نوشته به ویژه در رابطه با تشکیل قرارداد به عنوان شرط مطلق هر قرارداد است که اطمینان و امنیت قراردادی و حقوقی را برای طرفین ایجاد می کند. در هر صورت تعهد و انتقال در صورتی به وجود می آید طرفین قرارداد، قصد التزام قانونی به قرارداد داشته باشند. در این صورت قرارداد به عنوان منبع تعهد و انتقال خواهد بود. اکنون در مورد ایجاد تعهد از طریق وعده یکطرفه نیز تاکید می گردد که وعده دهنده باید قصد التزام قانونی به اجرای وعده داشته باشد. در این صورت است که وعده یکطرفه به عنوان ایقاع، ایجاد تعهد و یا انتقال خواهد کرد. بنابراین در ایجاد هر عمل حقوقی حتما قصد التزام قانونی به ایجاد تعهد باید وجود داشته باشد. در غیر

³- Draft Common Frame of Reference (DCFR).

¹- The parties intend to be Legally bound.

²- The Principles of Consent.

این رابطه خواهان برعلیه دستگاه وابسته مبنی بر افزایش حقوق طرح دعوا می کند *Burr v Bo'nness Commissioners*. (Police) اما دادگاه با این استدلال که چون تصمیم به افزایش حقوق به اندازه کافی و به طور رسمی ابلاغ نشده بود چنین وعده ای را غیر قابل اجرا شناخت (Valente, 2010:34). به ترتیب رویه قضایی نیز برای وعده ابراز نشده اثری قائل نشده و تنها وعده ای را که به اندازه کافی ابلاغ شده باشد الزام آور شناخته است.

۶ نقش اصل حاکمیت اراده

یکی از مضامین بزرگ تعهدات در حقوق اسلامی و در رویه و سنت حقوق غرب هم از منظر اخلاقی و هم از منظر حقوقی در مورد وعده ها و همچنین قراردادهایی که از مبادله وعده ها شکل می گیرند اعمال ارادی انسان است. منظور از اصل حاکمیت اراده در اعمال حقوقی، آزادی شخص در انشای وعده به عنوان یک عمل حقوقی است. از این حیث که شخص، آزاد است تا مبادرت به تشکیل ایقاع بکند یا نکند و نیز در تعیین حدود و آثار آن نیز اختیار خواهد داشت. برجستگی تئوری اراده و حاکمیت اراده در اروپا برای تبیین الزام وعده ها اغلب به اندیشه حقوقی و اخلاقی اندیشه رایج در قرن ۱۹ برمی گردد. این تحول ایده، حاکمیت اراده را که پیش از این از ویژگی های قرارداد بود اخذ کرده و به وعده ها تسری داده است. طبق دیدگاه کلاسیک، قانون قرارداد بیانگر اراده طرفین بوده و از آن حمایت می کند از این حیث که اراده ذاتا شایسته احترام است (Cohen, M, R, 1933:575). همین حکم در مورد ایقاعات و وعده یکطرفه جاری است.

در مورد حاکمیت اراده دو نظریه مقابل هم مطرح است. یکی اینکه نفس اراده، منبع تعهد ایجاد شده اعم از اینکه ناشی از وعده و یا غیر آن باشد هست. به طوری که منبع و الزام وظیفه ناشی از وعده در فعل ارادی بوده و قانون نیز حمایت می کند. این قانون است که عمل حقوقی را که توام با قصد التزام است از طریق منصوص کردن و حتی با

آن دست یابد. (ب) اینکه عمل به اندازه کافی قطعی باشد. (وج) آن اخطار (اعلام) عمل، به شخصی که خطاب به او است برسد یا اگر این عمل خطاب به عموم است، این عمل از طریق آگهی، اطلاعیه عمومی یا موارد دیگر عمومی شود.

همان طور که ملاحظه می شود وعده به عنوان ایجاد تعهد و یا انتقال ملکیت به طور یکجانبه، مبتنی بر وجود اراده و قصد جدی بر التزام به تعهد است. لیکن تا زمانی که ابراز و اعلام نشود اثری بر آن بار نمی شود. این امر برخلاف نهاد نذر است. تفاوت آن با نذر در این است که وعده دهنده در نذر به خدا وعده می دهد به همین دلیل نیازی به اعلام و ابراز آن نیست اما چون در تعهد یکطرفه ذینفع شخص است بنابراین برای موثر واقع شدن قصد، نیاز به اعلام آن است.

هرچند مقررات اصول حقوقی قراردادهای اروپا در مورد ابلاغ و اعلام تعهدات یکجانبه به طور صریح مطلبی را ذکر نکرده است. با این حال از ماده (۲۰۱-۲) که راجع به اعلام و ابلاغ ایجاب مقرر داشته است و تاکید کرده است اهمیت اصل ابلاغ و اعلام را برای مخاطب در هر مورد اعم از عقد و ایقاع می رساند. در واقع از وحدت ملاک این مقرر که راجع به ابلاغ ایجاب است می توان در مورد ضرورت اعلام و ابلاغ تعهدات یکطرفه استفاده کرد. چونکه ابلاغ و اعلام ایجاب خصوصیتی نداشته بلکه تعهدات یکطرفه از حیث دارا بودن آثار حقوقی و پایداری آن برتر از ایجاب است.

هنگامی که جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۰ شروع شد شرکت X در کشور Y از طریق چند روزنامه به طور صریح اعلام کرد که صندوقی در مبلغ یک میلیون یورو برای حمایت از بیوه ها و فرزندان تحت تکفل سربازان کشور که در جنگ کشته شوند خواهد داد. بعد از جنگ شرکت مذکور از پرداخت وجه خودداری کرد اما ملزم به پرداخت گردید (Lando & Beale, 2000:156). این مثالی برای اعلام و ابلاغ عمومی بوده که بیانگر قصد التزام قانونی آگهی کنندگان بوده است. در پرونده دیگر در

تعهدی ملزم کنند. نهایت اینکه قانون گذار ممکن است در برخی موارد حمایت نکند. در واقع اصل حاکمیت اراده ممکن است در برخی از موارد با مانع قانونی برخورد بکند و مانع، موجب بی اثر شدن عمل حقوقی فرد شود. براساس این دیدگاه دیگر نمی توان گفت که وعده ها نمی توانند مبنای حاکمیت ارادی داشته باشند^۲ بلکه بر عکس به علت سکوت قانون گذار و عدم مانعیت صریح در مورد وعده ها براساس اصل حاکمیت اراده و اصل اباحه و صحت با وجود متعارف بودن، قابلیت اجرا خواهند داشت.

با همه این اوصاف مخالفان اصل حاکمیت اراده معتقدند که اگر براساس اصل حاکمیت اراده به افراد اجازه داده شود که به هر شکلی تعهد ایجاد کنند در این صورت مختار بودن فرد در انجام و عدم انجام تعهد با ذات تعهد منافات خواهد داشت. چونکه همان اراده باید بتواند تعهد به وجود آمده را از بین ببرد. (Mazaud, chabas, 1991, n360). در پاسخ به این ایراد برخی از نویسندگان ضمن تفکیک بین تعهد و لزوم نگه داری آن به عقود جایز استناد کرده به طوری که استدلال شده که امکان از بین بردن تعهد با ایجاد تعهد تعارضی ندارد (بیگدلی، ۱۳۹۱: ۵). درحالی که مبنای استدلال ایراد کنندگان در رابطه با اقتدار اراده واحد در از بین بردن تعهد موجود در واقع ناشی از عدم تفکیک مراحل تشکیل اراده است. بدیهی است تصورات ذهنی ممکن است هر لحظه تغییر کند. چونکه پایداری تصورات ذهنی وابسته به خود فرد است در حالی که ایجاد ماهیت حقوقی اعتباری با تصورات ذهنی به وجود نمی آیند. امور اعتباری بعد از طی مراحل روانی و با تصمیم گیری و عزم راسخ به وجود می آید و به سادگی از بین نمی رود. اما امور ذهنی بلافاصله از بین خواهد رفت و یا ایجاد

تصور هیوم به طور طبیعی خودخواه هستند نه اینکه به عنوان موجودی که به طور طبیعی همکاری در جامعه کنند.
^۲ برخی از علما معتقدند که پای بندی های شخصی روانی عاطفی نسبت به وعده ها که صرفا دارای جنبه اخلاقی نمی تواند مبنای حاکمیت اراده باشد و به آنچه مورد اراده قرار گرفته است نفوذ و اعتبار بخشد. (شهیدی، ۵۸/۱)

عدم ایجاد مانع و یا باسکوت مورد حمایت قرار می دهد.

دوم اینکه نفس اراده فقط به وضع قانونی یک تکلیف و تعهد رضایت می دهد. در واقع اراده فرد در هر موردی نمی تواند تعهد ایجاد کند. به طور مثال گفته می شود که اراده اقتداری در شکستن نظم عمومی و انشای اعمال حقوقی که برای جامعه زیان آور است ندارد و آنجا که پای تجاوز به حریم نظم جامعه به میان می آید اراده فرد، فلج و ناتوان است. یعنی قانون در این موارد حاکمیت را به اراده نمی دهد و به تعبیر دیگر آنچه اراده، انشاء کرده است در عالم اعتبار و حقوق به وجود نمی آید (شهیدی، ۱۳۹۶، ۵۸). واقعیت این است که اراده انسان اقتدار و حاکمیتی بلامنازع دارد. و این امر غیر قابل انکار است. البته ممکن است چنین نظری براساس تئوری هیوم^۱ این نگرانی را به وجود می آورد که اگر اراده انسان باعث ایجاد تعهدات الزام آور می شود در این صورت انسان صرفا با وعده دادن عملی، آنچه را که غیر اخلاقی است به یک عمل اخلاقی تبدیل کند و یا بالعکس. ولی از نظر ذهنی نیز در عمل چنین اتفاقی نمی افتد. چونکه وعده دهنده ممکن است با وعده خود عملی را که هدف و موضوع یک وظیفه اخلاقی نبوده انجام دهد. بنابراین ایراد هیوم در واقع مبتنی بر فرض نادرست است. وعده ها ماهیت عینی اخلاقی یا غیر اخلاقی اعمال را تضعیف نمی کند. به طور مثال اگر پدری بدون در نظر گرفتن مراقبت از فرزندش، خود را ملزم کند و تمام پول خود را به دیگری بدهد صرفا برای او تعهد جدیدی به وجود می آید بدون اینکه بر ماهیت رفتار او نسبت به فرزندش تاثیر بگذارد. (Gordley, philosophical, ch9) بنابراین بر خلاف نظر هیوم انسان ها می توانند خود را با یک فعل ارادی به

¹ - Hume, Treatise of Human Nature, III.ii.5. and Hogg, p.91.

در مورد دیدگاه هیوم لازم است گفته شود که او معتقد بود که وعده دادن یکی از ویژگی های اساسی طبیعت انسان نبوده و ماهیت اجتماعی انسان ها را تا حدودی رد می کند و آنها را اساسا منزوی و نگران به خود نشان می دهد. انسان ها در

۷ نقش اراده مخاطب در وعده های یک طرفه

در حقوق همه کشورها براساس اصل حاکمیت اراده هر شخصی می تواند خود را متعهد سازد. براساس اصل تسلیط یعنی الناس مسلطون علی اموالهم هر شخصی به موجب اراده خود می تواند خود را مدیون کرده و مالی را به ملکیت دیگری درآورد. در حالی که شخص نمی تواند بدون اراده مالک، خود را دائن و یا طلبکار و متعهدله نماید. بنابراین اصل سلطه بر خود^۲ اقتضا دارد که ایجاد دین برعلیه خود مانعی نداشته باشد. هرچند تعهدات یکطرفه نیازی به قبولی ندارد با این حال طبق اصول کلی، مخاطب حق رد خواهد داشت. عدم رد موجب تثبیت این عمل حقوقی می گردد. در نهادهای مشابه مثل وصیت عهدی که ایقاع محسوب می گردد قبولی شرط نیست بدون قبولی وصیت محقق می شود اما موصی له می تواند با رد صریح وصیت تایید ضمنی آن را کان لم یکن نماید. با این حال برخی از حقوقدانان معتقدند که حتی زحمت رد چنین تملیکاتی نیز بر خلاف استقلال و آزادی اراده افراد است و نمایان گر چهره ای از اعمال ولایت بر غیر است (کاتوزیان، ۱۳۹۵، ۶۲). همین استدلال و ایراد در مورد وصیت نیز مطرح می شود. در حالی که مورد وصیت به ملکیت موصی له در می آید لیکن باید در پاسخ گفت که این امر زمانی است که موصی له حق رد نداشته باشد. رد موصی له به معنی کاشف از عدم مالکیت وی از ابتدا می باشد. مقتضای آیات و روایات نیز حاکی از مالکیت موصی له بدون احتیاج به قبولی است. به همین دلیل گفته می شود که هیچ مانعی وجود ندارد که شخص بتواند به اراده خود چیزی را به تملیک یا تعهدی را ایجاد نماید (طباطبایی یزدی، ۱۴۰۷، ۵۸۳). ممکن است گفته شود که تعهد موجود در وصیت به موجب قانون است. البته قانون گذار در سایر موارد ساکت است و منعی در رابطه با وعده های یک جانبه ایجاد

کننده، آن را به سادگی از بین می برد. علاوه براین وعده اعلام شده به عنوان یک ایقاع تثبیت شده مانند عقد جایز نیست. عقد جایز عقدی است که حدوثا و بقائا به اراده طرفین بستگی دارد در حالی که وعده تبیت شده براساس اصله الاباحه و اصله اللزوم غیر قابل رجوع است مگر در مواردی که قانون گذار چنین مجوزی صادر کند.

۶۱ اتکاء و اعتماد و امنیت

همان طور در این مقاله روشن شد وعده یکطرفه با همه شرایطی که بیان شد فقط جنبه اخلاقی نداشته بلکه دارای آثار وضعی است. برفرض اینکه جنبه اخلاقی صرف داشته باشد موجب به وجود آمدن نوعی اتکاء^۱ و اعتماد و اطمینان و امنیت اقتصادی و شادی برای مخاطب است. اگر وعده دهنده به تعهد خود عمل نکند ممکن است موجب بروز خسارت جبران ناپذیر به شخصی گردد که به وعده اتکاء و اعتماد کرده است. در این صورت وضعیت متفاوت خواهد بود بر اساس قاعده لاضررچنین ضرری نباید بلاجبران باقی بماند. از طرفی دیگر عدم پای بندی به وعده توسط وعده دهنده غیر اخلاقی است.

برخی از نظریه پردازان، منبع تعهد را دقیقا در صورت وجود چنین اتکایی قرار می دهند (Mac Cormick, 1972: p.66) و (Hogg, 2011: p.91). بدیهی است که قصد وعده دهنده که موجب اتکاء شده و با قصد ایجاد اتکاء و اعتماد، وعده یکطرفه را ایجاد کرده کفایت می کند تا از نظر حقوقی موثر واقع شود. هرچند متعهدله تکیه واقعی نکرده باشد. ایجاد اتکاء توسط وعده دهنده در واقع مبتنی بر نظریه اراده است. یعنی آنچه که ملاک و معیار است قصد وعده دهنده است. در هر صورت چنین استدلالی در واقع امر براساس اصل حاکمیت اراده است و مهر تاییدی بر ایقاع شناختن وعده یکجانبه است.

1- Des droits souverains sur moi-meme.

3- Reliance theory.

از آن و یا مالی را به نفع دیگری تعهد کرده و انتقال دهد. مفهوم وعده متفاوت از قرارداد است. چونکه برای انعقاد قرارداد به همفکری و توافق دو اراده نیاز است. به طوری که قرارداد هر دو طرف را ملزم می کند. بنابراین وعده یکجانبه از نظر ساختار با ارکان قرارداد از جمله ایجاب و قبول متفاوت بوده و با تئوری حقوق قراردادهای قابل تحلیل نهایی نیست. با این حال بسیاری از حقوقدانان رومی ژرمنی و کامن لا سعی کردند تا تئوری قراردادی آن را مورد بررسی قرار دهند. در نتیجه فقط در موارد محدودی آن را پذیرفته و در قوانین کشورهای اروپایی ذکر کردند. اما اصول حقوق قراردادهای اروپا با وضع ماده ۲-۱۰۷ تحولی در قوانین حاکم بر اروپا ایجاد کرد. به دنبال آن قانون گذار فرانسوی نیز در سال ۲۰۱۶ در ماده ۱۱۰۰ قانون مدنی فرانسه به طور گسترده آن را پذیرفت. در حقوق اسلامی با وجود نهادهای مشابه وعده یک جانبه مثل وصیت عهدی و وصیت تملیک نوعی و عام و نذر و غیره که در قالب عمل حقوقی ایقاع هستند قرن ها قبل جایگاه وعده یکجانبه را مشخص کرده است. براساس اصل حاکمیت اراده هر شخصی این حق را دارد که به طور مستقل و بدون همفکری و مشارکت با دیگران هر نوع عمل حقوقی انجام دهد. از طرفی دیگر اغلب نهادهای حقوقی دارای حقیقت عرفیه هستند. بنابراین اگر وعده یکطرفه در عرف دارای آثار حقوقی باشد و قانون گذار هم منع نکرده باشد دلیلی بر بطلان و بی اثر دانستن آن نیست. اصل حاکمیت اراده در فقه و حقوق اسلامی که داری جایگاه خاص براساس روایات و آیات بوده دارای گستره نامحدود بوده که شامل همه عقود و ایقاعات است. اگر «العقود» در روایت نبوی «العقود تابعه للقصود» به العهود تفسیر شود در این صورت براساس اصل صحت و اباحه چنین ایقاعاتی اعم از تعهد و یا انتقال یکجانبه صحیح می باشد و فقط شامل عقود نبوده بلکه شامل ایقاعات معین و سایر اعمال حقوقی نامعین می باشد. علاوه بر این براساس حدیث الناس مسلطون علی اموالهم و همچنین عمومات و اطلاق ادله آیه «یاایهاالذین آمنوا» و همچنین براساس

نکرده است. این گونه نهادهای حقوقی که براساس نیازهای روزمره بوجود می آید در واقع حقیقت عرفیه داشته و تا زمانی که برخلاف قواعد آمره نبوده و یا بر خلاف نظم عمومی و یا اخلاق حسنه نبوده باشد اشکالی از نظر قانون گذار نخواهد داشت. نهادهای مشابه مانند تعهد به نفع شخص ثالث وفق ماده ۱۹۶ق.م. نیز موید این استدلال است. نهایت اینکه متعهدله می تواند با اعلام عدم رضایت خود مانع از تثبیت مالکیت خود شود. بنابراین با وجود نهاد های مشابه در قانون و در عرف و روابط متداول و همچنین داشته حق رد موضوع مشمول ولایت اشخاص بر دیگری نبوده و به طور کلی داشتن حق رد نیز در راستای اعمال اصل حاکمیت اراده است. عدم اعمال حق رد و سکوت متعهدله در قبال اجرای وعده یک جانبه به نوعی بیانگر حاکمیت اراده ضمنی متعهدله است. مبنای حق رد و کان لم یکن کردن ایقاع توسط ذینفع بازهم اصل حاکمیت اراده است. با این حال ممکن است انگیزه رد کردن متفاوت باشد. گاهی انگیزه رد یک ایقاع از طرف ذینفع، عدم امتنان بوده تا کسی بر او منتی نگذارد و یا ممکن است به دلیل مسائل خانوادگی و یا اجتماعی بوده باشد.

تعهدات یکطرفه الزاماتی را فقط برای متعهد و وعده دهنده ایجاد می کند و برای مخاطب و یا متعهدله هیچگونه تعهد و یا الزامی ایجاد نمی کند. باز از وحدت ملاک ایجاب (ملزم) لازم الاتباع در این رابطه می توان استفاده کرد. چون که ایجابی که به وجه ملزمی مطرح شده و غیر قابل رجوع و فسخ است فقط برای ایجاب دهنده تعهد ایجاد می کند نه طرف ایجاب. بنابراین تعهدات یکطرفه و حتی انتقال مالکیت به طور یک جانبه فقط برای متعهد الزام ایجاد می کند.

۸ نتیجه گیری

وعده یکجانبه که بیشتر با عنوان تعهد یکطرفه شهرت پیدا کرده عبارت است از اظهاری که به وسیله آن شخص به قصد انجام کار و یا خودداری

عمومات و اطلاق آیه «لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل» می توان تعهد و انتقال مال به طور یکجانبه را به عنوان ایقاعی که منبع تعهد و وسیله نقل و انتقال است صحیح شناخت. بنابراین نفس اراده، منبع تعهد ایجاد شده اعم از اینکه ناشی از وعده و یا غیر آن باشد هست. به طوری که منبع و الزام وظیفه ناشی از وعده در فعل ارادی بوده و قانون نیز حمایت می کند. این قانون است که عمل حقوقی را که توأم با قصد التزام است از طریق منصوص کردن و حتی با عدم ایجاد مانع و یا

باسکوت خود در صورتی که مخالف با نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد مورد حمایت قرار می دهد. بنظر می رسد که ماده ۱۰ قانون مدنی که در مورد قراردادها وضع شده خصوصیتی نداشته بلکه از باب تغلیب است و می تواند شامل هر عمل حقوقی از جمله وعده یک جانبه به عنوان ایقاع را در برگیرد. علاوه بر این همان طور که طرفین با انعقاد قرارداد موجب اتکاء و اعتماد به طرف مقابل می گردند چنین رخدادی در وعده یکجانبه عرفاً برای مخاطب ایجاد می گردد که قابل اغماض نیست.

منابع

- Asadinejad, Seyyed Mohammad (2013) A new look at rights and duties through the lens of Nahj al-Balagheh, Quarterly Journal of Islamic Human Rights Studies, first year, number two. [In Persian]
- Bigdali, Saeed (2012) Unilateral Theory of Committed Will, Public Law Research, Allameh University, No. 37. [In Persian]
- Dehkhoda, Ali Akbar (2009), Dehkhoda dictionary, Tehran University Press.
<https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa>.
[In Persian]
- Ragheb Esfahani, Hossein (1991) Vocabulary of Quranic Words, Revised, Safwan Adnan Davoudi, Darul Alam - Darul Shamiya, Lebanon - Syria.
- Sharif Mortaza, Ali bin Hossein Mousavi (1984), Rasail al-Sharif al-Mortaza, corrected by Seyyed Mahdi Rajaei, Dar al-Qur'an al-Karim, Qom.
- Shahidi, Mehdi (2016) Formation of contracts and obligations, first volume, Majd Publications, Tehran. [In Persian]
- Shaareyan, Ebrahim and Torabi, Ebrahim (2009) Principles of European and Iranian contract law, Forozesh, Tehran. [In Persian]
- Qureshi, Seyyed Ali Akbar (1985) Qur'an Dictionary, Volume 7, Qom, Darul-e-Kitab al-Islami. Qom. [In Persian]
- Tabatabaei Yazdi, Seyyed Mohammad Kazem (2000), the margin of Makasab, Ismailian Institute, Qom.
- Tabatabaei Yazdi, Seyyed Mohammad Kazem (1986) Urwa al-Waghti, Islamic Publishing Institute, Qom.
- Tarihi, Fakhreddin (1996), Majma Al-Baharin, Mortazavi, Qom.
- Katouzian, Nasser (2015) Legal Actions, Athakh Publishing Company, Tehran. [In Persian]
- Majlesi, Muhammad Baqir (1989) Bihar al-Anwar al-Jamae'eh Ledererakhbar al-Imae al-Athar, second volume, Al-Tabar and Al-Nashr Institute, Beirut.
- Mohagheq Damad, Seyyed Mustafa (2009) General Theory of Terms and Obligations in Islamic Law, Center for Publishing Islamic Sciences, Qom. [In Persian]
- Mirfatah (Maragheh), Mir Abd al-Fattah (1996) Al-Anaween, Volume 2, Qom, Qom Teachers Society Publications.
- Najafi, Mohammad Hasan, (1824), Javaher al-Kalam fi Sharh Shariah al-Islam, Volume 27, Darahiya al-Trath al-Arabi, Beirut.
- Beale Hugh (2017) Chitty on Contracts, sweet & maxwell, London.
- Buckland, WW (1990), A Text-book of Roman Law From Augustus to Justinian, Cambridge University Press.

- Cohen.M,R(1933), 'The Basis of Contract, no, 46 Harvard Law Review.
- Decock,wim(2013) theologians and Contract Law: the Moral Transformation of the Ius Commune (ca 1500-1650),Boston.
- Elizabeth A. Martin, (2003), Oxford Dictionary of Law, Fifth Edition, Oxford
- Gordley, J (1991) The philosophical Origins of Modern Contract Doctrine Clarendon Press,England.
- Gulati Bhawna (2011), Intention to Create Legal Relations': A Contractual Necessity or an Illusory Concept. Chaina, Beijing Law Review, 133 d.
- Hogg,Martin (2011)Promises and contact law,Cambridge university
- Hume,David(1740) A Treatise of Human Nature: Being An Attempt to Introduce the Experiment Method of Reasoning Into Moral Subject, available at <http://davidhume.org/texts/thn.htm> .
- Lando Ole & Beale Huge (2000), The principles of European contract law, Kluwer law International,London.
- MacCormick, D. N, (1972) 'Voluntary Obligations and Normative Powers 46, (Supp. vol.) Proceedings of the Aristotelian Society.
- Jansen,Nils & Zimmermann,Reinhard (2018) Commentaries European Contract Laws, Oxford University Press.
- Jolowicz H.F & Nicholas B (2009) Historical Introduction to the Study of Roman Law. Third edition. Cambridge University Press.
- [Stein](#), Peter, [A. D. E. Lewis](#), [J. A. C. Thomas](#) (1983) Studies in Justinian's Institutes in Memory of J.A.C. Thomas, Sweet and Maxwell, London.
- Pratt,Michael (2007) "Promises,Contract and Voluntary Obligation,Law and Philosophy,26(6)531-574,press,newyork.
- Valente Dena (2010) ENFORCING PROMISES Consideration and Intention in the Law of Contract, University of Otago. (Burr v Bo'ness Police Commissioners (1896) 4 SLT 149 (IH (2 Div))).
- Zimmermann Reinhard, (1992) The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition, Juta & Co, Ltd, CAPE TOWN